

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 31 (2014)

Αιτίες της Κρίσης

Τάσος Γιαννίτσας, Η Ελλάδα στην κρίση, εκδόσεις πόλις, Αθήνα 2013, 275 σελ.

Νίκος Τζήμος

doi: [10.12681/sas.10303](https://doi.org/10.12681/sas.10303)

Copyright © 2016, Νίκος Τζήμος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τζήμος Ν. (2016). Τάσος Γιαννίτσας, Η Ελλάδα στην κρίση, εκδόσεις πόλις, Αθήνα 2013, 275 σελ. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 31, 223–227. <https://doi.org/10.12681/sas.10303>

και, στο βάθος, του ίδιου του ζην. Οι δύο αυτές επισημάνσεις ουδώς μειώνουν την αξία του τόμου που συνδυάζει τη δύσκολη να επιτευχθεί διαλογική μέθοδο με

τις ψύχραιμες επισημάνσεις σε μια εποχή που ο δημόσιος διάλογος στην Ελλάδα στερείται και των δύο.

Δάνης Κουμασίδης

Τάσος Γιαννίτσης, *Η Ελλάδα στην κρίση*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2013, 275 σελ.

ΓΙΑΤΙ η κρίση ‘χτύπησε’ την Ελλάδα; Ποιος φταίει για αυτή; Θα μπορούσε η χώρα να την αποφύγει ή να τη βιώσει ευκολότερα; Τι πρέπει να κάνει για να βγει από αυτή; Σε αυτά τα ερωτήματα προσπαθεί να απαντήσει ο Τάσος Γιαννίτσης στο τελευταίο του βιβλίο. Ενώ όμως ο μέχρι σήμερα δημόσιος διάλογος έτεινε συχνά να προσλαμβάνει πολωμένα και υπεραπλουστευτικά χαρακτηριστικά, ο συγγραφέας επιχειρεί εδώ με τη βοήθεια οικονομικών στοιχείων να αποδώσει και να κατανείμει την ευθύνη σε κάθε παράγοντα της κρίσης ξεχωριστά και στο χρονικό βάθος που απαιτείται.

Άλλωστε το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου αφιερώνεται στο τι έφταιξε για το κατρακύλισμα της Ελλάδας σε ‘επαρχιακό μικρομάγαζο των Νοτίων Βαλκανίων’. Ο Γιαννίτσης προσπαθεί να αποδώσει τη συνθετότητα του

προβλήματος —συνθετότητα εμφανή και από τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσει τα επιχειρήματά του— σε τρεις διαστάσεις: την ελληνική, την ευρωπαϊκή και τη διεθνή. Είναι σαφές ότι θεωρεί την κρίση συνισταμένη τόσο ελληνικών όσο και ευρωπαϊκών αλλά και διεθνών αποτυχιών και αδυναμιών.

Την ελληνική συνιστώσα συναπαρτίζουν τέσσερις χρόνιες αποτυχίες: δημοσιονομική, αναπτυξιακή, ως προς τη συγκρότηση κοινωνικού κράτους και δημοκρατική. Η δημοσιονομική αποτυχία συνίσταται στον συνεχή υψηλό εξωτερικό δανεισμό για την κάλυψη των ελλειμμάτων τα οποία δημιούργησε η ακολουθούμενη ‘αναδιανεμητική’ πολιτική και οι λανθασμένες αναπτυξιακές επιλογές. Ο Γιαννίτσης αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη δημοσιονομική διαχείριση της περιόδου 2004-2009, αλλά δεν περιορίζεται εκεί: εντοπίζει την αναπτυξιακή αδυναμία της χώρας στην ‘ιδεολογικοποιημένη’ στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων ήδη από

τη δεκαετία του 1980. Εξαιτίας της ή μάλλον για χάρη της η παραγωγική βάση της χώρας παρέμεινε μικρή, ενώ η κάθε είδους υποστήριξη που της προσφέρθηκε (νόμιμη ή παράνομη με τη μορφή πληθιμελών φορολογικών και εργασιακών ελέγχων) αποτέλεσε βασικό αίτιο της αποκοπής της χώρας από την παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων και τον διεθνή ανταγωνισμό. Επίσης επέτρεψε τη διατήρηση επιχειρήσεων που παράγαν προϊόντα μέσου τεχνολογικού επιπέδου, πεδίο στο οποίο ο ανταγωνισμός προέρχεται ολοένα και περισσότερο από χώρες με χαμηλότερο μισθολογικό κόστος. Σταδιακά η χώρα προΐοισης και της ανόδου του βιοτικού επιπέδου βρέθηκε να παράγει ένα ακόμα (πέραν του δημοσιονομικού) έλλειμμα: το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών με αποτέλεσμα να αυξάνεται η εξάρτησή της από τον εξωτερικό δανεισμό για την κάλυψή του.

Μπαίνοντας στην κρίση η ελληνική οικονομία, σύμφωνα με τον Γιαννίτση, στηριζόταν σε γυάλινα πόδια. Στερούνταν βιομηχανίας ή τουλάχιστον εξωστρεφών επιχειρήσεων με υψηλή κεφαλαιακή συσσώρευση, σύγχρονες παραγωγικές δομές και υψηλή τεχνολογική βάση, οι υπηρεσίες παρεχόμενες από μικρομεσαίες ή/και ατομικές επιχειρή-

σεις στραμμένες προς την εξυπηρέτηση της εσωτερικής αγοράς αποτελούσαν σημαντικό μέρος του ΑΕΠ και οι επενδύσεις υπολείπονταν σημαντικά του ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Η έκταση και η ένταση των εγχώριων αδυναμιών θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα περί πλήρως ανορθολογικού πολιτικού προσωπικού και συστήματος. Δεν είναι όμως έτσι. Σύμφωνα με τον Γιαννίτση το πολιτικό σύστημα υπάκουε στον δικό του ορθολογισμό: στην πληρέστερη αναπαραγωγή και προαγωγή του κομματικού/πολιτικού και συντεχνιακού συμφέροντος εις βάρος του εθνικού—αυτονόμηση του κρατικού από το εθνικό συμφέρον. Εναργέστερη αποτύπωση του ιδιαίτερου αυτού ορθολογισμού του πολιτικού προσωπικού ήταν το κοινωνικό κράτος. Πράγματι η συγκρότησή του στην Ελλάδα υπήρξε απόλυτα συνυφασμένη με τον πελατειασμό και οδήγησε σε 'συστηματική ενσωμάτωση της ανισότητας' που με τη σειρά της δημιουργούσε υποχρεώσεις για τις μελλοντικές χρήσεις και καθιστούσε αδύνατη τη δημιουργία πρωτογενούς πλεονάσματος.

Ενώ η εθνική κρίση ήταν δεδομένη, η αντίστοιχη ευρωπαϊκή (της ζώνης του ευρώ) λειτουργήσε ως καταλύτης στην εμβάθυνση της πρώτης εξαιτίας: α) της μη σύνδεσης του κοινού νομίμα-

τος με ένα θεσμικό πλαίσιο πειθαρχησης και αντιμετώπισης κινδύνων (μια πρωτοφανής απουσία/έλλειψη της αρχής της πρόληψης σε ένα κατ' εξοχήν μετα-μοντέρνο διακύβευμα· β) της αδυναμίας κατανόησης του ηθικού κινδύνου· γ) των σκανδαλωδώς υψηλών δανειοδοτήσεων με στόχο υπέρρογκα κέρδη· δ) των μεμονωμένων—εθνικών—στρατηγικών των χωρών-μελών· και ε) της απουσίας μηχανισμών αποτίμησης του ρίσκου (εξάρτηση από ξένους ιδιωτικούς οίκους αξιολόγησης) και της μετατόπισής του (κακές αποτιμήσεις και αποτυχημένες διασώσεις).

Το σημείο αυτό, η διόγκωση του διεθνούς χρηματοπιστωτικού τομέα και η χαλάρωση των ελέγχων, αποτελεί το σημείο επαφής των ευρωπαϊκών και των διεθνών αδυναμιών που οδήγησαν αρχικά στο ξέσπασμα και στη συνέχεια στην εξάπλωση της κρίσης στο εσωτερικό της ζώνης του ευρώ. Παρόλα αυτά ο Γιαννίτσης δεν αποκλείει την πιθανότητα να προκαλείται η κρίση από την αναδιάταξη των διεθνών οικονομικών συσχετισμών ή να αποτελεί πρωτόλειο αποτέλεσμα αυτών των μετασχηματισμών, εκπληρώνοντας έτσι έναν διπλό ρόλο ως δεδομένο και καταλύτης μαζί.

Ο συγγραφέας δεν μένει μονάχα στο μακρο-επίπεδο. Εντοπίζει αδυναμίες και στο μικρο-

επίπεδο, εκείνο της διαχείρισης από την Τρόικα, την κυβέρνηση και την αντιπολίτευση. Χρεώνει στην Τρόικα α) την ψευδαίσθηση ότι η δημοσιονομική ανάγκη θα μείωνε τη φοροδιαφυγή και τις κρατικές σπατάλες· β) τη γρήγορη παράβλεψη των διαρθρωτικών προβλημάτων ανταγωνιστικότητας και τον περιορισμό των παρεμβάσεων της στα εργασιακά-μισθολογικά· γ) την παράβλεψη των σωρευτικών συνεπειών της ύφεσης· δ) την επικέντρωση στις μακροοικονομικές ισορροπίες της κρίσης και την απουσία κάθε αίσθησης του κοινωνικού και του πολιτικού στοιχείου· και ε) το ουτοπικά εμπροσθοβαρές πρόγραμμα προσαρμογής. Στην ελληνική κυβέρνηση αποδίδει ότι δεν προετοίμασε ούτε υπέδειξε κανένα σχέδιο αντιμετώπισης των συνεπειών της κρίσης, ότι καθυστέρησε συνεχώς την εφαρμογή των δεσμεύσεών της και ότι η 'μεταρρυθμιστική της αντίληψη' περιοριζόταν στις μνημονιακές δεσμεύσεις. Στην αντιπολίτευση τέλος καταλογίζει ότι αρκέστηκε στον αρνητισμό, στην καθολική απόρριψη (της υπαρξής) του προβλήματος και στην παραπλάνηση. Άλλωστε για σύσσωμη την αντιπολίτευση η πηγή του κακού βρισκόταν ή προερχόταν από το εξωτερικό: η προσκόλληση στην εξωτερικότητα του προβλήματος απάλλασε την Αριστερά από την

ανάγκη αμφισβήτησης του κράτους και του ρόλου του και τη χρεία θεμελιακών ανατροπών στο εσωτερικό, για δε τη Δεξιά το εξωτερικό αποτελούσε τον 'ιδανικό ένοχο' προκειμένου να διαγραφούν οι δικές της ευθύνες.

Με τα δεδομένα αυτά η είσοδος της χώρας σε ένα καθοδικό σπινάλ ήταν μάλλον αναπόφευκτη. Μπορούσε όμως να είναι λιγότερο επώδυνη; Η απάντηση του Γιαννίτση είναι αμφισβήτητα καταφατική. Μια διαφορετική δημοσιονομική πολιτική την τριετία 2007-2009 και μια συνολικότερη προσπάθεια αναπροσαρμογής των μακροχρόνιων οικονομικών λειτουργιών της χώρας θα μετρίαζαν τις επιπτώσεις και το βάρος της κρίσης.

Παρά την πολύπλευρη ανάλυση της ελληνικής κρίσης, από τα δημοσιονομικά και το ασφαλιστικό μέχρι το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο και το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, για έναν πολιτικό όπως ο Τάσος Γιαννίτσης η παρουσίαση μονάχα του είναι θα καθιστούσε το πόνημά του μερικό. Το πέρασμα όμως στο δέον γενέσθαι είναι λιγότερο εύκολο, ίσως γι' αυτό είναι σχεδόν υπολειμματικό στο πλαίσιο του βιβλίου.

Ο συγγραφέας θα ήθελε να αντιμετωπιστεί η κρίση ως ευκαιρία. Ευκαιρία αναθεμελίωσης συστημάτων αξιών και παραγω-

γικών λειτουργιών, μέσω ενός νέου αφηγήματος που πριμοδοτεί τη συμμετοχή έναντι του αρνητισμού, μια πολιτική ηθική και την ανατροπή της γραμμικής αντίληψης για πρόοδο χωρίς προσπάθεια. Στο σημείο αυτό όμως ο Γιαννίτσης υποπίπτει σε μια θεμελιώδη αντίφαση.

Από τη μία θεωρεί ότι η βασικότερη προϋπόθεση εξόδου είναι η διατήρηση της δυνατότητας της ευρωζώνης να χρηματοδοτήσει όλες τις απαραίτητες δαπάνες —να αντέξει δηλαδή η ευρωζώνη το άχθος της κρίσης. Όπως επισημαίνει, η Ελλάδα επειδή δεν μπορεί να το διασφαλίσει η ίδια, οφείλει να είναι προετοιμασμένη για το worst case scenario, δηλαδή την αδυναμία ή/και τη διάλυση της ζώνης του ευρώ, και την ανάγκη αυτόνομης/αυτοδύναμης εθνικής πορείας. Ταυτοχρόνως η αποτελεσματική διακυβέρνηση της ευρωζώνης, η δυνατότητά της να αντιμετωπίσει την κρίση, η άμεση επανασύνδεση του ευρώ με τη βελτίωση της ζωής των πολιτών των κρατών-μελών και η μείωση του χρηματοδοτικού άχθους της χώρας καθιστούν την ισχυρή Ευρώπη συνθήκη απαραίτητη για την έξοδο της Ελλάδας από την κρίση.

Αυτό που πρέπει να κρατήσουμε είναι η ανάγκη για ένα νέο είδος κράτους. Η χώρα οφείλει κατά τον συγγραφέα να απαντή-

σει πρωτίστως στο πρόβλημα κρατικής συγκρότησης που αντιμετωπίζει, ώστε να αποφύγει τις ‘αναπτυξιακές’ επιλογές που οδήγησαν στην κρίση. Το ‘νέο’ αυτό κράτος έχει να αντιμετωπίσει και να διορθώσει τα κακώς κείμενα της μεταπολιτευτικής (;) πολιτικής διαχείρισης. Στο δημοσιονομικό επίπεδο ο δρόμος της επεκτατικής πολιτικής δεν υφίσταται για το ορατό μέλλον. Ο μόνος επομένως τρόπος συγκέντρωσης πόρων για επενδύσεις είναι η αποτελεσματική φορολόγηση των υψηλών εισοδημάτων με παράλληλη πάταξη της φοροδιαφυγής και οι άμεσες ξένες επενδύσεις. Η διεύρυνση της παραγωγικής βάσης, η μετάβαση στην παραγωγή προϊόντων υψηλότερου τεχνολογικού επιπέδου και η ενθάρρυνση δημιουργίας μεγάλων επιχειρήσεων είναι κατά τον Γιαννίτση οι αναπτυξιακές απαντήσεις στο ελληνικό πρόβλημα. Επισημαίνει δε πως για να γίνει αυτό το νέο κράτος πραγματικότητα δεν αρκούν οι βολονταριστικού επιπέδου πολιτικές εξόδου, αλλά απαιτείται οργανωμένη κοινωνική πίεση που θα προτάσσει το δημόσιο συμφέρον ένα-

ντι του βραχυπρόθεσμου πολιτικού και θα αντιτίθεται στην υποθήκευση του μέλλοντος κατά την άσκηση πολιτικής.

Συμπερασματικά για τον συγγραφέα η Ελλάδα βιώνει μια τετραπλή κρίση: δημοσιονομική, ανταγωνιστικότητα, αναπτυξιακού προτύπου και ποιότητας δημοκρατίας. Κάθε όψη αποτελεί συνιστώσα της ‘εξαιρετικής’ και μερικής ορθολογικότητας του ελληνικού πολιτικού συστήματος και της σύνδεσής του με συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτικά συμφέροντα. Γι’ αυτό και η έξοδος από την κρίση πρέπει να έχει τέσσερις μείζονες στόχους: α) την εθνική ανεξαρτησία με όλες τις υλικές της προϋποθέσεις· β) αποτελεσματικό κράτος και δημόσια διοίκηση που θα αντισταθμίζουν την αποτυχία της (εγχώριας) αγοράς στη δόμηση ενός ανταγωνιστικού παραγωγικού συστήματος· γ) μια νέα αναπτυξιακή πορεία μακριά από τα πρότυπα του μεταπολιτευτικού παρελθόντος· και δ) τη μείωση της ανεργίας.

Νίκος Τζήμος

